

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Angående ekonomiska processer i förhistorisk expansion

Bertilsson, Ulf

Fornvännen 1978(73), s. 252-254

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1978_252

Ingår i: samla.raa.se

Angående Ekonomiska processer i förhistorisk expansion

Bokens innehåll presenteras av Larsson på annan plats (se *Recensioner*) varför detta inlägg är koncentrerat till kommentarer till dennes synpunkter kompletterat med diskussion om några avsnitt som denne inte behandlat.

Såsom Larsson påpekar anknyter Welinders senaste arbete om Skånes bronsålder till de tidigare om utvecklingen av det förhistoriska jordbruket i Mellansverige. Liksom i dessa trycker Welinder här på betydelsen av ett systemteoretiskt synsätt för förståelsen av kulturlandskapets förändring i ett långtidsperspektiv. Det är notabelt och föga överraskande att här diskuteras flera alternativa analysmodeller (fig. 4 sid. 23) i motsats till tidigare då endast en möjlighet presenterades (fig. 1 sid. 13). Tyvärr prövas dock fortfarande endast detta alternativ i den fortsatta analysen. Resultatet av studien skulle sannolikt ha ökat mycket i betydelse genom en konsekvent prövning av de olika analysmodellerna. En viktig fråga i sammanhanget är den om de i modellen ingående variabelernas oberoende eller snarare möjligheten av att studera dem oberoende av varandra. Helt klart är att valet av ett systemteoretiskt betraktelsesätt med användandet av modeller för beskrivandet av förhistoriska samhällen i sig innebär ett accepterat av att modellvariablerna inte är oberoende. Huruvida det arkeologiska källmaterialet har en sådan kvantitativ och kvalitativ beskaffenhet att det tillåter ett oberoende studium är egentligen en fråga som får avgöras från fall till fall.

Beträffande möjligheten av att applicera ett socialantropologiskt synsätt avseende sociala strukturer m.m. på ett arkeologiskt källmaterial som Welinder berör kan ett stort nyvaknat intresse för denna fråga skönjas i nordisk arkeologi. För den intresserade har, i den

yngre arkeologgenerationen, sedan länge livaktig forskning och debatt publicerats i *Konkaktstencil*. Den ekologiska strukturen beskrivs bl.a. med hjälp av de i nordisk arkeologi av Mats Malmer introducerade och sedan ofta använda begreppen centralområde – marginalområde. Ett liknande forskningsgrepp inom ett annorlunda problemområde har tidigare med framgång använts av Åke Hyenstrand i dennes avhandling om mellansvensk yngre järnålder (Hyenstrand 1974). Även Welinder visar att detta kan vara ett fruktbart forskningsgrepp. Larsson påpekar här att observationsmaterialet är alltför klen som underlag för att dra de långtgående generella slutsatser som Welinder gör, en svaghet som enligt Larsson behäftar hela studien. Detta för i själva verket in på en mycket central fråga inom vetenskapen, nämligen den om förhållandet mellan observationer och fakta och slutsatser. En grundförutsättning för att Larssons kritik skall äga full giltighet är att de enda godtagbara vetenskapliga resonemang och resultat är de som fullständigt har verifierats av observationer. En sådan vetenskaplig inriktning kallas traditionellt för positivistisk i det att den endast befattar sig med det positiva = fakta, i motsats till metafysiska spekulationer. Denna inriktning har länge framstått som en förebild i de humanistiska vetenskaperna och alltmer kommit att dominera dessa, under senare år t.ex. i form av den nypositivistiska amerikanska neoarkeologin. De ivrigaste företrädarna för denna har under inflytande av den tysk-amerikanske fysikern och vetenskapsteoretikern Carl Hempel propagerat för att göra arkeologien till *en riktig vetenskap* = science, jämförd med naturvetenskaperna. Hempels tes är att fenomen som studeras inom t.ex. historiska vetenskaper också kan förklaras av lagar, som dock är svå-

rare att upptäcka och uppställa än t.ex. inom fysiken. Helt klart är att Welinders studie i många avseenden inte uppfyller ett positivistiskt faktakrav. Frågan är dock om inte observation—faktaprocessen endast utgör en del ingående i en större vetenskaplig verklighet. I en debattartikel har Carl Cullberg talat om analyserande, syntetiserande och generaliserande arkeologi (Cullberg 1976). I själva verket borde dessa arkeologier utgöra beståndsdelar i en fullständig forskningsprocess (vilket de också gör sett i ett långtidsperspektiv). Arkeologin har dock under lång tid dominerats av de första två etapperna. Under senare år har dock under inflytande av allmänna idéströmningar i samhället ett större intresse för generaliserande arkeologi kommit till uttryck t.ex. hos den neoevolutionistiske amerikanen Flannery. Welinders medvetna strävan åt en sådan inriktning framgår klart inte minst av bokens titel. Denna strävan, vilken bör berömmas, försvåras av ett ur statistisk representativitetssynpunkt ofta bristfälligt arkeologiskt källmaterial. Det är mot denna bakgrund Larssons i och för sig berättigade kritik bör ses.

I det fjärde kapitlet som behandlar den sociala strukturen kastar sig Welinder med friskt mod in i den sedan länge pågående debatten om förhållandena i Sydskanadinavien. Inte minst den stundtals mycket klarsynta och underhållande analysen av *Högarnas folk* (Glob 1971) visar att en vidare diskussion om dessa frågor verkligen är ytterst nödvändig. Av stort intresse är analysen av det av Lenart Lundborg presenterade sydhalländska materialet (Lundborg 1972). Såsom Larsson omtalar kommer Welinder fram till uppfattningen att samhällsskicket sannolikt var icke-egalitært. Detta för in på den eviga arkeologiska frågan om alla personer i en befolkning gravlades eller om detta endast förunnades ett överskikt. Denna fråga som fortfarande äger stor aktualitet kan knappast få ett entydigt svar i det att den innehåller flera bottenar. För det första kan man anta att de nu synliga gravarna inte motsvarar det faktiska antalet anlagda. Många "upptäcks" inte då de saknar synlig markering ovan jord och andra har skadats eller helt förstörts. För det

andra kan man egentligen med säkerhet bara uttala sig om utgrävda gravar då många gravar innehåller fler än en begravning. För det tredje får man utgå ifrån att alla döda har gravlagts på något sätt. Ett svar på frågan ovan blir då: Alla döda har inte begravts enligt samma ritual och alla har inte heller fått en grav med synlig markering ovan jord.

Nu åter till Welinder och försöken att definiera och rekonstruera sociala territorier på Ven. Förvisso kan det synas enklast att analysera ett klart avgränsbart geografiskt område i likhet med t.ex. Renfrew (Renfrew 1973 sid. 132 ff.). Här måste man dock konstatera att källmaterialet förefaller helt otillräckligt kvantitativt och kvalitativt för att tillåta dragandet av några som helst hållbara slutsatser. Den av Welinder föreslagna befolkningsstorleken torde bl.a. ha varit helt otillräcklig för reproduktion.

I femte kapitlet om ekonomisk struktur understryker Welinder det i och för sig helt självklara sambandet mellan ett samhälles ekonomiska och sociala struktur. Han gör också ett försök att applicera det s.k. chiefdombegreppet på det sydskanadinaviska bronsålderssamhället. Såsom Larsson framhåller är bevisen för existensen av hövdingadömen ytterst svaga, bl.a. har ännu inte konstaterats några påtagliga stora, rika, centralt belägna boplatser. Renfrews analys av förhållandena på Kreta under motsvarande period med hjälp av samma begrepp (Renfrew 1972) torde om den hade uppmärksamats av Welinder ha frammanat en försiktigare tillämpning av detta på skånska bronsålder.

I fråga om jordbrukets intensifiering uppehåller sig Welinder här liksom tidigare vid Ester Boserups teorier. Dessa finns utförligt presenterade i *Ekonomisk historisk början* (Moberg/Olsson 1973) och diskuterade och tillämpade av Renfrew (Renfrew 1972 sid. 29 ff.). Den sistnämnde understryker att jordbrukets utveckling och intensifiering måste ses mot bakgrund av flera samverkande faktorer och att det inte går att utpeka antingen den teknologiska utvecklingen eller befolkningsökningen som *den* avgörande orsaken. Welinder förefaller att ha en något ambivalent uppfattning i frågan men har tidiga-

re påtalat vissa begränsningar i Boserups synsätt (Welinder 1975 sid. 65 f.). Dessa bör ytterligare understrykas.

I det sammanfattande och avslutande sjunde kapitlet ges en tankeväckande och delvis mycket obekräftad bild av det skånska bronsålderssamhället. I diskussionen om förhållandet mellan ett samhälles ekonomiska och sociala struktur framstår Welinder närmast som en mekanisk materialist. I själva verket torde detta förhållande vara betydligt mindre mekaniskt och mer komplext än vad det framställs av Welinder. Bl.a. torde ideologiska förhållanden ha stor påverkan. Det är ju inte så enkelt att människan alltid handlar direkt och uteslutande rationellt för att tillfredsställa sina primära näringsbehov. Man behöver bara tänka på motståndet mot att förtära hästkött eller på de heliga indiska vita korna för att inse att idéer har stort inflytande på ett samhälles ekonomiska struktur. Det av Welinder rekommenderade empiriska angripandet av dessa problem har pågått sedan länge, vilket bl.a. manifesterats genom förekomsten av sociologi och socialantropologi. Därigenom har t.ex. chiefdombegreppet uppkommit. Welinders uppfattning om att varje samhälle är unikt strider ytterst mot hans egen studie och bör därför inte tas på allvar! Avslutningsvis kan sägas att analysen av Sydskandinavisk bronsålder bitvis är ett gott exempel på att det arkeologiska källmaterialets tolkningspotential är långt ifrån uttömd. Ett systematiskt studium av detta material med hjälp av metoder och teorier hämtade från t.ex. kulturgeografi eller socialantropologi (därmed inte underkännande arkeologins egenvärde) är ofta

fruktbart och sannolikt helt nödvändigt för ämnets utveckling.

Aktiv forskning med ett medvetet uppställande och prövande av hypoteser är den bästa vägen till ökad kunskap om verkligheten, såväl den förhistoriska som annan!

Referenser

- Cullberg, C. Angående arkeologi. *Fornvännen* 1976: 1—2.
- Glob, P. V. 1971. *Högarnas folk*. Köpenhamn.
- Hyenstrand, A. 1974. *Centralbygd-Randbygd*. Strukturella, ekonomiska och administrativa huvudlinjer i mellansvensk yngre järnålder. Acta universitatis stockholmiensis. Studies in North-European Archaeology 5. Stockholm.
- Lundborg, L. 1972. *Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i Södra Halland*. Höks, Tönnersjö och Halmstads härad under åren 1854—1970. Hallands Museum 2. Halmstad.
- Moberg, C.-A. & Olsson, U. 1973. *Ekonomisk historisk början*. Försörjning och samhälle. Malmö.
- Renfrew, C. 1972. *The Emergence of Civilization*. The Cyclades and the Aegean in the Third Millennium B.C. London.
- 1973. *Before Civilization*. The Radiocarbon Revolution and Prehistoric Europe. London.
- Welinder, S. 1975. *Prehistoric Agriculture in Eastern Middle Sweden*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8° Minore No 4. Lund.

Ulf Bertilsson
*Institutionen för arkeologi,
 särskilt nordeuropeisk
 Göteborgs Universitet
 Andra Långgatan 29
 S-413 27 Göteborg*